

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Ректор Національного університету
«Одеська юридична академія»,
професор Загородній В.Є.**

«10» _____ 2020 року

ВИСНОВОК

Національного університету «Одеська юридична академія» щодо дисертації Буги Алли Юріївни на тему «Методика розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», затвердженої Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» 04 листопада 2016 р., протокол № 4

Витяг

з протоколу зсідання фахового семінару кафедри криміналістики; кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія» № 2 від 09 вересня 2020 року

Присутні:

завідувач кафедри криміналістики, член-кореспондент НАПрНУ, д.ю.н., професор, В.В. Тіщенко – **науковий керівник;**

в.о. завідувача кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності, д.ю.н., професор, Л.І. Аркуша – **рецензент;**

професор кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності, член-кореспондент НАПрНУ, д.ю.н., професор, Ю.П. Аленін;

доцент кафедри криміналістики, к.ю.н., доцент, Л.С. Белік – **рецензент;**

доцент кафедри криміналістики, д.ю.н., доцент, О.А. Самойленко;

доцент кафедри криміналістики, к.ю.н., доцент, Д.М. Цехан;

доцент кафедри криміналістики, к.ю.н., доцент В.А. Динту;

доцент кафедри криміналістики, к.ю.н., доцент Н.В. Чіпко;

доцент кафедри криміналістики, к.ю.н., доцент С.П. Чумак;

доцент кафедри криміналістики, к.ю.н., доцент Р.В. Комісарчук.

З присутніх 4 доктора юридичних наук та 6 кандидатів юридичних наук – фахівці за профілем поданої на розгляд дисертації.

Порядок денний:

Обговорення дисертаційного дослідження Буги Алли Юріївни на тему «Методика розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів», поданого на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» щодо рекомендації до разового публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Слухали:

Доповідь здобувача ступеня вищої освіти доктора філософії Буги Алли Юріївни «Методика розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів», поданої на здобуття вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Доповідачка обґрунтувала актуальність обраної теми, визначила мету, завдання, методологію дисертаційного дослідження, охарактеризувала його об'єкт та предмет, виклала науково-практичну значимість роботи, надала відомості щодо впровадження результатів дослідження.

Обґрунтовуючи вибір теми дисертаційного дослідження аспірантка наголосила, що одним із ключових завдань держави є забезпечення безпеки громадян в усіх сферах суспільного життя, зокрема й у сфері охорони здоров'я, складником якої є лікарське забезпечення, що включає відповідну систему дозвільних заходів, механізмів управління фармацевтичною діяльністю, процеси виробництва та контролю за якістю готової продукції, її роздрібну та

оптову реалізацію. Щорічно збільшується кількість лікарських засобів, а фармацевтичний ринок стрімко розвивається. Водночас, поряд із позитивними тенденціями у вказаній сфері спостерігається підвищена увага до такої діяльності кримінальних структур та формування кримінальних ринків лікарських засобів, зокрема й фальсифікованих лікарських засобів, які все частіше потрапляють в обіг та ставлять під загрозу здоров'я населення. Згідно з висновками Всесвітньої організації охорони здоров'я у країнах із середнім рівнем доходу один із десяти лікарських засобів є фальсифікованим або не відповідає встановленим стандартам якості. Так, протягом 2015 року Держлікслужбою України надано 33 розпорядження про заборону обігу 22 найменувань фальсифікованих лікарських засобів, 2016 рік – 31 розпорядження про заборону обігу 21 найменування фальсифікованих лікарських засобів, 2017 рік – 12 розпоряджень про заборону обігу 10 найменувань відповідно. Загалом в період з червня 2013 р. по травень 2018 року Держлікслужбою України було надано 257 розпоряджень про заборону обігу фальсифікованих лікарських засобів.

Опрацювання матеріалів слідчої практики свідчить, що під час розслідування таких кримінальних правопорушень слідчі зіштовхуються із значною кількістю проблем, які пов'язані із складністю технології злочинної діяльності, специфікою предмета злочинного посягання, необхідністю застосування спеціальних знань протягом усього процесу досудового розслідування. Крім того, наразі у межах криміналістики відсутня сформована методика розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів, що свідчить про відсутність належного наукового забезпечення практичної реалізації вказаного напрямку слідчої діяльності.

У межах криміналістичної науки дослідженню проблем формування криміналістичних методик розслідування злочинів присвятили свої наукові праці Ю.П. Алєнін, Л.І. Аркуша, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.Д. Берназ, А.Ф. Волобуєв, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, В.О. Коновалова, І.М.

Лузгін, В.В. Лисенко, Г.А. Матусовський, В.О. Образцов, М.В. Салтевський, М.О. Селіванов, Р.Л. Степанюк, В.В. Тіщенко, Ю.М. Чорноус, В.М. Шевчук, В.Ю. Шепітько, Б.В. Щур, М.П. Яблоков та інші вчені.

Визнаючи значимість здобутків вчених, слід зазначити, що наразі у межах криміналістичної науки методика розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів, залишається практично недослідженою. Так, на сучасному етапі її формування існує нагальна необхідність розроблення криміналістичної класифікації таких злочинів та їх криміналістичної характеристики. Крім того, наукового забезпечення потребує організація розслідування вказаних кримінальних правопорушень у частині виокремлення системи обставин, які підлягають встановленню під час досудового розслідування, характеристики типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування та відповідної системи слідчих версій, а також форм та напрямів взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів. Не менш важливим, наразі, є й обґрунтування положень тактики розслідування таких кримінальних правопорушень, зокрема тактичних особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а також форм та напрямів використання спеціальних знань під час розслідування.

Наведене і зумовлює актуальність та новизну теми представленого дисертаційного дослідження.

У подальшому авторка відзначила, що нею у результаті проведеного дисертаційного дослідження отримано такі основні висновки, які у комплексі вирішують окрему наукову проблему:

1. Злочинна діяльність, пов'язана з фальсифікацією лікарських засобів, зважаючи на аналіз історичних джерел, виникла одночасно із системним застосуванням відповідних речовин, залежно від стану розвитку людства як лікарських засобів. У історичному розрізі можна констатувати, що основними суб'єктами фальсифікації лікарських засобів були лікарі, а типовими способами

фальсифікації: *по-перше*, заміна діючої речовини недіючим аналогом; *по-друге*, суттєве зменшення концентрації діючої речовини.

Одним із перших інституційних заходів спрямованих на протидію незаконному обігу лікарських засобів стало запровадження санітарних патентів, які забороняли виконання професійних обов'язків лікаря та аптекаря без спеціальної освіти. У частині сучасних територій України, які перебували під владою Російської Імперії першим нормативним документом був "Аптекарський указ", який можна вважати початком системного правового регулювання обігу лікарських засобів, а витoki кримінальної відповідальності за вказані діяння знаходяться в Уложенні про покарання кримінальні та виправні (1845 р.).

У подальшому кримінальна відповідальність за незаконний обіг лікарських засобів отримала закріплення у Кримінальному кодексі УРСР 1922 р. та залишалась в усіх подальших кримінальних законах із відповідними змінами, що відповідали суспільним відносинам, які існували на відповідному етапі історичного розвитку.

2. Злочини, пов'язані з незаконним обігом лікарських засобів класифіковано за такими критеріями:

способом вчинення злочину: *по-перше*, формою злочинної діяльності: незаконне виробництво отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, виробництво завідомо фальсифікованих лікарських засобів; незаконне виготовлення отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, виготовлення завідомо фальсифікованих лікарських засобів; незаконне придбання отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, придбання завідомо фальсифікованих лікарських засобів; незаконне перевезення отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, перевезення завідомо фальсифікованих лікарських засобів; незаконне пересилання отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, пересилання завідомо фальсифікованих лікарських засобів; незаконне зберігання з метою збуту або збут отруйних чи сильнодіючих лікарських

засобів, зберігання з метою збуту або збут завідомо фальсифікованих лікарських засобів; дії, без спеціального на те дозволу, щодо обладнання, призначеного для виробництва чи виготовлення отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; дії щодо порушення встановлених правил та/або порядків обігу лікарських засобів; фальсифікація результатів доклінічного вивчення; фальсифікація результатів клінічних випробувань; переміщення фальсифікованих лікарських засобів через митний кордон України поза митним контролем; переміщення фальсифікованих лікарських засобів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю; використання коштів, здобутих від незаконного обігу отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів з метою продовження незаконного обігу; *по-друге, за знаряддями та засобами:* діяння, вчинення яких не вимагає використання будь-яких знарядь і засобів; діяння, вчинення яких пов'язане з використанням різних знарядь і засобів; *по-третьє, технологією фальсифікації:* фальсифікація лікарських засобів, шляхом умисного заниження кількості діючої речовини (АФІ); фальсифікація лікарських засобів, шляхом заміни активного фармацевтичного інгредієнта чи допоміжної речовини (ексципієнта) на дешевші аналоги; фальсифікація лікарських засобів, шляхом заміни діючої речовини речовиною, яка не має фармакологічної чи іншої безпосередньої дії на організм людини; фальсифікація лікарського засобу, шляхом нанесення на упаковку (маркування) недостовірної інформації відносно основних відомостей про лікарський засіб; *по-четверте, особливостями розповсюдження:* розповсюдження здійснюється через мережу аптек; розповсюдження через лікарів, які займаються приватною практикою; розповсюдження через заклади охорони здоров'я; розповсюдження через фіктивно створених суб'єктів господарювання; розповсюдження з використанням мережі Інтернет, шляхом створення спеціальних веб-сайтів або без їх створення з використанням сервісних площадок та інших можливостей мережі; розповсюдження через соціальні мережі (Facebook; Instagram; ВКонтакте); розповсюдження з використанням месенджерів (Viber; WhatsApp;

Facebook Messenger; Telegram; Twitter); *по-п'яте*, за легальністю інфраструктури в межах якої вчинялися злочини, пов'язані з незаконним обігом лікарських засобів: незаконний обіг здійснюється через легально функціонуючих суб'єктів господарської діяльності; незаконний обіг здійснюється через нелегальних агентів ринку фармацевтичної продукції; злочини, пов'язані з незаконним обігом лікарських засобів вчиняються за одночасної участі як легально так і не легально функціонуючих суб'єктів фармацевтичного ринку; злочини, пов'язані з незаконним обігом лікарських засобів вчиняються за участі посадових та службових осіб державних підприємств, установ та організацій в межах вказаних державних структур; *по-шосте*, за особливостями приховування злочину: злочини, в процесі або після скоєння яких злочинцями реалізується будь-який один з основних способів приховування їх слідів (знищення, приховування, маскування або фальсифікація інформації про злочин і її носіїв); злочини, в процесі або після скоєння яких реалізується комплекс різних дій по їх приховування; злочини, що супроводжуються інсценуваннями різного роду;

предметом злочинного посягання: злочини, предметом яких є фальсифіковані лікарські засоби; злочини, предметом яких є отруйні лікарські засоби; злочини предметом яких є сильнодіючі лікарські засоби; злочини предметом яких є кошти здобуті від незаконного обігу отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; злочини предметом яких є обладнання призначене для незаконного виробництва чи виготовлення отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; злочини предметом яких є лікарські засоби відносно яких порушений встановлений порядок доклінічного вивчення, клінічних випробувань, державної реєстрації;

обстановкою вчинення: *по-перше*, локалізацією злочинних дій: злочини вчинені в одному місці; злочини вчиненні в різних місцях; *по-друге*, масштабами злочинної діяльності: злочини, пов'язані з незаконним обігом лікарських засобів вчинені фрагментарно із залученням невеликої кількості

учасників; злочини, пов'язані з незаконним обігом лікарських засобів вчинені на регіональному рівні (в межах однієї або декількох територіальних одиниць регіону); злочини, пов'язані з незаконним обігом лікарських засобів, які вчинялися на загальнодержавному рівні; злочинна діяльність, пов'язана з незаконним обігом лікарських засобів здійснювалася на міжнародному рівні; *по-третє, місцем безпосереднього вчинення*: злочини вчиняються під час технологічного циклу виготовлення лікарських засобів у межах виробничих потужностей фармацевтичних компаній; злочини вчиняються поза межами реалізації технологічного циклу: по-перше, фальсифікація лікарських засобів, незаконне виготовлення отруйних і сильнодіючих лікарських засобів у домашніх умовах; по-друге, фальсифікація, незаконне виготовлення отруйних і сильнодіючих лікарських засобів у спеціально обладнаних приміщеннях (лабораторіях); злочини вчинені в лікувально-профілактичних закладах та інших медичних установах; *по-четверте, за терміном незаконного обігу*: короткостроковий обіг; довгостроковий обіг;

особа злочинця: *по-перше, соціальна та професійна характеристика злочинця*: злочини вчинені фізичною осудною особою; злочини вчинені спеціальним суб'єктом; злочини вчинені службовою особою; злочини учасниками яких є різні суб'єкти; злочини вчинені громадянами України; злочини вчинені громадянами інших держав чи особами без громадянства; злочини вчинені особами з медичною освітою (профільна освіта); злочини вчинені особою без медичної освіти, яка здобула відповідні навички шляхом самоосвіти; *по-друге, за кількісною ознакою*: злочини вчинені одноосібно; злочини вчинені злочинними угрупованнями; *по-третє, наявність злочинного досвіду*: злочини вчинені особою вперше; злочини вчинені особою, яка раніше притягувалася до кримінальної відповідальності за аналогічні злочини; злочини вчинені особою, яка раніше притягувалася до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів іншого характеру; злочини вчинені злочинним угрупованням до складу якого входять особи як з наявністю злочинного досвіду

(притягувались до кримінальної відповідальності за аналогічні чи за злочини іншого характеру), так і з його відсутністю;

потерпілими та жертвами: *по-перше*, за ознаками жертв чи потерпілих: злочин жертвою якого стала фізична особа; злочин жертвою якого стала юридична особа; злочин жертвою якого стала держава; злочин жертвами яких одночасно стали фізичні або юридичні особи чи держава; *по-друге*, наслідками злочинної діяльності для жертв і потерпілих: злочини, що спричинили матеріальну шкоду; злочини, що спричинили настання нематеріальних наслідків; злочини, які призвели до одночасного настання наслідків матеріального і нематеріального характеру (злочини зі змішаними наслідками).

3. Типовими способами підготовки злочинів, які вчиняються у вигляді виробництва, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут отруйних, сильнодіючих, фальсифікованих лікарських засобів є: *по-перше*, розробку злочинних схем, які забезпечують невразливість злочинної діяльності; *по-друге*, вибір виду та найменування ЛЗ; *по-третьє*, вивчення кон'юнктури ринку лікарських засобів; *по-четверте*, пошук матеріальних, технічних і документальних засобів для вчинення злочину; *по-п'яте*, налагодження необхідних контактів з метою реалізації продукції; *по-шосте*, вибір місця, будівель і споруд для виробництва, зберігання вироблених чи придбаних отруйних, сильнодіючих, фальсифікованих лікарських засобів; *по-сьоме*, вибір місця і осіб для збуту продукції; *по-восьме*, визначення джерел і каналів отримання сировини; *по-дев'яте*, підбір персоналу для виробництва і збуту ЛЗ; *по-десяте*, підбір співучасників і розподіл ролей між ними; *по-одинадцять*, розробка способів приховування злочинної діяльності; *по-дванадцять*, пошук і переобладнання транспортних засобів для транспортування як сировини так і готової продукції.

Типовими способами незаконно збуту отруйних, сильнодіючих, фальсифікованих лікарських засобів найбільш розповсюдженими є: *по-перше*,

реалізація через фіктивні фірми, оформлені на підставних осіб, з використанням фальсифікованих документів (ліцензій на здійснення фармацевтичної діяльності, сертифікатів якості, свідоцтв про державну реєстрацію, товарних накладних та ін.); *по-друге*, дистанційна реалізація за допомогою реклами в ЗМІ з подальшою консультацією по телефону і пересиланням товару покупцеві поштовим зв'язком або кур'єром; *по-третьє*, реалізація через аптеки чи аптечні кіоски, шляхом змови з їх співробітниками або за допомогою пред'явлення їм фальсифікованих документів; *по-четверте*, реалізація через Інтернет шляхом створення незаконних веб-сайтів з подальшим пересиланням товару покупцеві поштовим зв'язком або кур'єром; *по-п'яте*, продаж по оголошенню або в результаті особистого спілкування зі споживачем; *по-шосте*, реалізація через співробітників лікувально-профілактичних установ, в тому числі лікарів, які отримують відсоток від незаконно реалізованих отруйних, сильнодіючих, фальсифікованих лікарських засобів.

Типова структура підготовки до вчинення контрабанди фальсифікованих лікарських засобів включає таку систему дій: *по-перше*, налагодження тісних контактів між учасниками злочину, в тому числі з продавцями фальсифікованих лікарських засобів; *по-друге*, вивчення та оцінка можливостей переміщення ФЛЗ з приховуванням від митного контролю або повз митний контроль; *по-третьє*, аналіз митного законодавства, вивчення порядку проведення прикордонного та митного контролю; *по-четверте*, пристосування прихованих місць у транспортних засобах і перевірка можливості їх використання з метою здійснення контрабанди; *по-п'яте*, налагодження корумпованих зв'язків з працівниками митниці та прикордонної служби тощо.

На підставі аналізу вироків встановлено, що типовими лікарськими засобами, які фальсифікуються є: а) лікарські засоби, небезпечні для життя або здоров'я (виготовлені з препаратів, термін придатності яких закінчився, шляхом змішування з іншими субстанціями, отриманими з невідомих джерел без будь-якого сертифіката якості); б) лікарські засоби, отримані в законний

спосіб з відповідними сертифікатами якості, фальсифіковані шляхом зміни зареєстрованих форм випуску (розфасовки у флакони з меншим вмістом і концентрацією або в упаковки з меншою кількістю ампул); фальсифікований медичний спирт.

Типовими місцями незаконного виробництва, виготовлення отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, фальсифікованих лікарських засобів, як правило є: а) легальні підприємства; б) спеціально оснащені господарські приміщення, склади та інші нежитлові приміщення (гаражі, колишні корівники, підвали) – підпільні цехи; в) житлові приміщення, окремі операції здійснюються у житлових приміщеннях безпосередньо за місцем проживання винних осіб.

Типовими місцями незаконного збуту ЛЗ виступати є: а) фіктивні організації, оформлені на підставних осіб; б) аптеки та спеціальні торгові відділи; в) квартири; г) медичні заклади, також досить розповсюдженою є практика реалізації ЛЗ через мережу Інтернет.

4. Систему обставин, які підлягають встановленню під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів утворюють: *по-перше, обставини, що пов'язані зі способом злочину*: яким способом здійснювалась підготовка до вчинення контрабанди; яким способом здійснювалося приховування від митного контролю; яким способом відбувалося переміщення поза митним контролем; які технічні засоби використовували для переміщення контрабанди, вид тайника, спосіб підробки митних документів, інші дії контрабандистів при безпосередньому переміщенні фальсифікованих лікарських засобів; які саме правила обігу лікарських засобів були порушені, якими нормативними актами вони регулюються (правила виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, відпуску, обліку, перевезення, пересилання отруйних чи сильнодіючих речовин та ін.); які саме кримінально-карані дії вчиненні підозрюваним (обвинуваченим): незаконне виробництво отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, виробництво

завідомо фальсифікованих лікарських засобів; незаконне виготовлення отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, виготовлення завідомо фальсифікованих лікарських засобів; незаконне придбання отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, придбання завідомо фальсифікованих лікарських засобів; незаконне перевезення отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, перевезення завідомо фальсифікованих лікарських засобів; незаконне пересилання отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, пересилання завідомо фальсифікованих лікарських засобів; незаконне зберігання з метою збуту або збут отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, зберігання з метою збуту або збут завідомо фальсифікованих лікарських засобів; дії, без спеціального на те дозволу, щодо обладнання, призначеного для виробництва чи виготовлення отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; дії щодо порушення встановлених правил та/або порядків: а) порушення правил виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, відпуску, обліку, перевезення, пересилання отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; б) порушення встановленого порядку доклінічного вивчення; в) порушення встановленого порядку клінічних випробувань; г) порушення встановленого порядку державної реєстрації лікарських засобів; фальсифікація результатів доклінічного вивчення; фальсифікація результатів клінічних випробувань; переміщення фальсифікованих лікарських засобів через митний кордон України поза митним контролем; переміщення фальсифікованих лікарських засобів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю; використання коштів, здобутих від незаконного обігу отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів з метою продовження незаконного обігу; наявність спеціальних дозволів та ліцензій на проведення певних дій із лікарськими засобами чи обладнанням; чи відповідає фактично здійснювана діяльність зазначеній в дозвільних документах; чи вчинялися дії по підготовці та приховуванню злочину, які саме; тривалість реалізації злочинного задуму; які знаряддя та засоби використовувалися при

реалізації злочинного задуму, спосіб та місце їх придбання, виготовлення; яким чином здійснювався збут виготовлених в тіньових умовах лікарських засобів; чи використовувалися при вчиненні злочинних діянь з фальсифікованими лікарськими засобами можливості інформаційних систем, в тому числі Інтернет; в який спосіб порушувався встановлений порядок доклінічного вивчення; яким способом порушувався встановлений порядок клінічних випробувань; яким способом порушувався встановлений порядок державної реєстрації; яким чином фальсифікувалися результати проведення доклінічного вивчення та клінічних випробувань лікарських засобів; чи були у діях підозрюваних осіб ознаки складів інших злочинів; *по-друге, обставини, що пов'язані з предметом злочинного посягання:* чи є лікарські засоби, які стали предметом контрабанди, фальсифікованими; які розміри контрабанди фальсифікованих лікарських засобів; чи здобуті кошти, використуванні для незаконного обігу отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, від незаконного обігу таких ЛЗ в минулому; розмір коштів використаних з метою продовження незаконного обігу отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; з якими речовинами здійснювались незаконні дії (види, назви речовин (АФІ) їх кількість, характер пакування тощо); які саме лікарські засоби є предметом злочинного посягання, які їх кількісні характеристики, хімічні, біологічні, фармацевтичні і органолептичні властивості – кожного окремо і в цілому; чи відповідають вилучені лікарські засоби встановленим технологіям виробництва; чи являються виявленні фальсифіковані, отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби небезпечними для життя та здоров'я, в чому полягає небезпека, при яких умовах та тривалості застосування; джерела походження та канали збуту лікарських засобів; кількість виготовлених та реалізованих лікарських засобів за період здійснення злочинної діяльності; хто вірогідно вживав чи застосовував фальсифіковані лікарські засоби для визначення, в подальшому, наслідків такого застосування чи вживання і визначення кола потерпілих та вірогідних жертв злочинної діяльності; яка вартість виявлених і

вилучених фальсифікованих, отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, які знаходяться у незаконному обігу або щодо яких порушено встановлені правила обігу; яке обладнання використовувалося для незаконного виробництва, виготовлення отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; чи є спеціальний дозвіл на здійснення певних дій щодо обладнання призначеного для виробництва чи виготовлення отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; *по-третє, обставини, що пов'язані з обстановкою вчинення злочину*: яка локалізація злочинних дій; яке географічне охоплення злочинної діяльності; час вчинення злочинних дій; місце вчинення злочину (по кожній із злочинних дій); чи вчинялися злочини на легальних підприємствах, організаціях, установах; чи вчинялися злочини на підпільних або фіктивних підприємствах, організаціях, установах; чи створювалася юридична особа для здійснення злочинної діяльності; чи вчинялися злочини в медичних закладах; тривалість реалізації злочинного задуму; *по-четверте, обставини, що пов'язані з особою злочинця (суб'єктом вчинення злочину)*: дані про особу підозрюваного (вік, осудність, наявність судимості, сімейний стан, громадянство, освіта, сфера зайнятості, характеристика за місцем роботи або проживання, наявність злочинного досвіду тощо); яку посаду обіймає підозрюваний (обвинувачений) чи якою діяльністю займається; дані, які дають підстави вважати, що злочин вчинений спеціальним суб'єктом чи службовою особою; чи є особа, яка вчинила дії з фальсифікації лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів медичним або фармацевтичним працівником; мотив та мета злочинної діяльності; особа вчиняє злочин вперше чи повторно; чи вчиняла особа раніше аналогічні злочини; чи вчинялися особою раніше інші злочини; злочин вчинявся одноосібно чи злочинним угрупованням; якщо злочин вчинений злочинним угрупованням: а) ким саме, де, коли і за яких обставин, з якою метою і мотивами створене злочинне угруповання, як організована його діяльність; б) до якого типу відноситься злочинне угруповання; в) кількісний і якісний склад угруповання; г) як розподілялися обов'язки між учасниками

угруповання, перелік таких обов'язків; д) хто керівник, організатор, координатор, інтелектуальний лідер, хто відповідав за здійснення тієї чи іншої дії як складової злочинної діяльності (придбання сировини, інших інгредієнтів, організація безпосереднього вчинення злочину, забезпечення невразливості від правоохоронних органів, пошук каналів збуту та їх розширення, тощо); е) яким чином здійснювалася взаємодія між учасниками злочинного угруповання; є) хто безпосередньо здійснював виготовлення, виробництво, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту, збут лікарських засобів, вчиняв інші незаконні дії в сфері обігу лікарських засобів; обізнані чи повинні були бути обізнаними особи, які безпосередньо вчиняли злочинні дії з лікарськими засобами про незаконний характер своєї діяльності; чи знала особа, завідомо, вчиняючи дії з фальсифікованими лікарськими засобами, що вони є такими; наявність у підозрюваного (обвинуваченого) майна, яке підлягає конфіскації; чи реєструвалися особи, які брали участь у злочинній діяльності, фізичними особами підприємцями з метою здійснення певних злочинних дій; *по-п'яте, обставини щодо наслідків, які настали в результаті вчинення злочину*: які матеріальні наслідки настали в результаті вчинення злочинних дій; які нематеріальні наслідки злочинної діяльності; чи спричинили фальсифіковані лікарські засоби тривалий розлад здоров'я особи, яка їх вживала чи застосовувала; чи спричинили фальсифіковані лікарські засоби смерть особи; які інші тяжкі наслідки спричинили фальсифіковані лікарські засоби; чи створювали дії, пов'язані з незаконним обігом фальсифікованих лікарських засобів, загрозу для життя та здоров'я людей; чи спричинило порушення встановленого порядку доклінічного вивчення смерть потерпілого або інші тяжкі наслідки; чи спричинило порушення встановленого порядку клінічних випробувань смерть потерпілого чи інші тяжкі наслідки; наслідки від порушення встановленого порядку державної реєстрації лікарських засобів; вид та розмір завданої шкоди.

5. Типовими слідчими ситуаціями початкового етапу розслідування є:

Ситуація №1. Наявна інформація щодо події, яка може містити ознаки кримінального правопорушення та відома інформація щодо особи до неї причетної. Основні завдання: вжиття заходів, спрямованих на перевірку отриманої інформації; виявлення усієї партії фальсифікованого лікарського засобу, який реалізовується в конкретному аптечному пункті продажу; встановлення джерела походження фальсифікованого лікарського засобу та виявлення документів щодо його виробництва та реалізації; встановлення місць можливого розповсюдження вказаного фальсифікованого лікарського засобу та вжиття заходів, спрямованих на припинення його продажу; встановлення осіб, які здійснювали виготовлення, транспортування та безпосередню реалізацію фальсифікованого лікарського засобу; встановлення обізнаності таких осіб щодо розповсюдження ними фальсифікованого лікарського засобу.

Ситуація №2. Виявлено ознаки конкретного злочину та встановлені посадові особи, які згідно функціональних обов'язків можуть бути суб'єктами такого злочину. Основні завдання: встановлення конкретного діяння чи системи дій, які утворюють ознаки відповідного складу злочину; визначення механізму злочинної діяльності, тобто системи конкретних дій, які порушують відповідні норми, що регулюють порядок розроблення, клінічних досліджень та випуску на ринок лікарських засобів; встановлення кола осіб, які причетні до вчинення кримінального правопорушення із визначенням ролі кожного із них у механізмі злочинної діяльності; визначення тривалості злочинної діяльності й відповідно кількості препаратів, які були реалізовані; встановлення контрагентів відповідного суб'єкта господарської діяльності, за допомогою яких здійснювалась реалізація фальсифікованих лікарських засобів; виявлення документації, які свідчать про фальсифікацію лікарського засобу, зокрема результатів клінічних досліджень, технологічних карт виробництва; встановлення місця знаходження та вилучення сировини, яка використовувалась для фальсифікації лікарського засобу; виявлення та вилучення речових доказів, які підтверджують факти фальсифікації лікарського

засобу, зокрема й шляхом проведення обшуків за місцем проживання та роботи підозрюваних.

Ситуація №3. Виявлено злочин пов'язаних із незаконним обігом лікарських засобів, вчинення якого можливе спеціальним суб'єктом. Вказана слідча ситуація характерна під час розслідування: *по-перше*, використання коштів, здобутих від незаконного обігу отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; *по-друге*, порушення доклінічного вивчення, клінічних випробувань, фальсифікація їх результатів; *по-третє*, порушення встановленого порядку державної реєстрації; *по-четверте*, незаконний збут отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів працівником аптеки, а також збут завідомо фальсифікованих лікарських засобів тощо) або для вчинення якого потрібні особливі знання і навички (контрабанда фальсифікованих лікарських засобів; *по-п'яте*, незаконне виробництво, виготовлення отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів або такі ж дії щодо обладнання, призначеного для виробництва чи виготовлення отруйних або сильнодіючих лікарських засобів; *по-шосте*, фальсифікація лікарських засобів тощо).

Ситуація №4. Встановлено подію з ознаками злочину, але відсутні відомості щодо осіб, причетних до злочинної діяльності. Основні завдання: встановлення усіх обставин кримінального правопорушення, зокрема й шляхом детального допиту потерпілого, інших осіб, які можуть володіти інформацією щодо вказаного кримінального правопорушення чи інших схожих за механізмом вчинення злочинів; визначення необхідності та пріоритетних форм взаємодії з іншими правоохоронними органами та структурними підрозділами НП України, зокрема підрозділами кіберполіції, якщо злочин вчинено із використанням мережі Інтернет; встановлення відправника такого лікарського засобу через відповідне поштове відділення та його допит; встановлення місця виробництва фальсифікованих лікарських засобів та технології їх реалізації; визначення кола осіб, причетних до злочинної діяльності та ролі кожного із них у реалізації злочинного умислу.

6. Основними напрямками надання спеціалістом допомоги слідчому є: *по-перше*, надання консультацій; *по-друге*, сприяння у підготовці до проведення слідчих (розшукових) дій; *по-третє*, безпосередня участь та надання допомоги слідчому під час проведення слідчих (розшукових) дій. Консультативна допомога спеціаліста вирішує декілька важливих завдань початкового етапу розслідування в частині: *по-перше*, висунення слідчих версій; *по-друге*, визначення суб'єктів, які мають бути додатково залученні до проведення досудового розслідування; *по-третє*, організація планування розслідування; *по-четверте*, визначення переліку необхідних для проведення на початковому етапі розслідування слідчих (розшукових) дій.

Працівники оперативних підрозділів на початковому етапі розслідування, забезпечують слідчого інформацією щодо: *по-перше*, осіб, які раніше притягувались до кримінальної чи іншої юридичної відповідальності за порушення правил обігу лікарських засобів. Отримання слідчим такої інформації на початковому етапі розслідування вирішує декілька завдань, зокрема: а) конкретизація кола осіб, які можуть бути причетними до фальсифікації лікарських засобів; б) виявлення осіб, які можуть володіти інформацією щодо обставин кримінального правопорушення та бути допитаними як свідки у кримінальному провадженні; в) встановлення осіб, які володіють спеціальними знаннями для виготовлення фальсифікованих лікарських засобів; *по-друге*, суб'єктів господарської діяльності, в яких може бути отримана сировина для подальшого виготовлення фальсифікованих лікарських засобів; *по-третє*, даних щодо можливих місць розташування на території обслуговування виробничих та інших потужностей, які можуть використовуватись для виготовлення фальсифікованих лікарських засобів; *по-четверте*, інформацію щодо осіб, які причетні до незаконного обігу наркотичних засобів і можуть розповсюджувати фальсифіковані лікарські засоби.

7. Під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом

лікарських засобів найпоширенішими видами огляду є: *по-перше*, огляд речей; *по-друге*, огляд документів; *по-третє*, огляд приміщень (квартир, гаражів, побутових споруд, домоволодінь, аптек, легальних підприємств, цехів, офісних приміщень, лабораторій, лікувальних закладів тощо), в яких відбувалися дії по підпільному виробництву, виготовленню фальсифікованих, отруйних, сильнодіючих лікарських засобів чи інші дії пов'язанні з незаконним обігом лікарських засобів.

Типовими місцями проведення обшуку під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів є: місця проживання осіб, причетних до здійснення будь-яких з дій, які структурно входять у зміст поняття «незаконний обіг лікарських засобів»; квартири, приватні домоволодіння, гаражі, побутові приміщення, які використовуються виключно для злочинної діяльності та не є місцем проживання; місця роботи осіб причетних до вчинення злочинних діянь; окремо взятий цех чи службове приміщення легально існуючих фармацевтичних організацій, які використовуються для незаконного виготовлення отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, фальсифікованих лікарських засобів, інших незаконних дій з лікарськими засобами; інші місця регулярного перебування осіб причетних до вчинення злочинних діянь; місця проживання родичів або близьких осіб співучасників злочинної групи; приміщення аптечних установ, медичних закладів, які були місцем збуту; приміщення друкарень та інших місць, які являлися місцем виготовлення упаковок, інструкцій для фальсифікованих препаратів, або інших супутніх матеріалів.

Типовими пошуковими об'єктами під час проведення обшуку є:

фальсифіковані лікарські засоби, отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби;
гроші та цінності, отримані внаслідок вчинення злочинних діянь;

обладнання, сировина, посуд чи інші предмети, які використовувалися для незаконного виробництва, виготовлення отруйних чи сильнодіючих, фальсифікованих лікарських засобів, зокрема ті, на яких залишилися їх сліди;

пристосування для фасування лікарських засобів;
рідини, порошки, таблетки, ампули, флакони, АФІ та інші хімічні речовини;

технологічна документація, яка могла б використовуватися в процесі виробництва, виготовлення отруйних чи сильнодіючих, фальсифікованих лікарських засобів;

документи, що свідчать про джерела придбання сировини, інших хімічних речовин, АФІ, (конверти, бандеролі, посилки з інформацією про дату поштової реєстрації відправлень, адресу та контактні дані відправника й одержувача; медична документація, чеки аптек та магазинів, квитанції про відправку грошей, товарно-транспортні накладні поштових перевізників; квитки на міські та міжміські засоби транспорту, квитанції про сплату послуг в інших містах; нотатки з інформацією про постачальників, співучасників, клієнтів);

договори: оренди, купівлі-продажу нерухомого майна та земельних ділянок, інші документи, що містять відомості про місця ймовірного розміщення потужностей для незаконного виробництва, виготовлення, зберігання отруйних чи сильнодіючих, фальсифікованих лікарських засобів;

комп'ютерна техніка та електронно-цифрові прилади з функцією пам'яті (телефонні апарати, смартфони, планшети тощо), що мають властивість зберігати в електронній пам'яті інформацію особистого характеру, що вводиться власником, а також відомості щодо обставин їх експлуатації; SIM картки; носії інформації (карти пам'яті, переносні жорсткі диски); цифрові реєстратори мови, камери відеоспостереження (web-камери); системи IP- та Інтернет-телефонії тощо; повідомлення електронної пошти, соціальних мереж, розміщені на них листи, аудіо та відеофайли, фотографії, що містять інформацію про: злочинну діяльність особи та його співучасників, місця та процес виробництва, виготовлення лікарських засобів, збуту, імовірного схову, підтверджують знайомства та зв'язки організатора та учасників групи, надають об'єктивну інформацію про зовнішність злочинців тощо;

легкові та вантажні транспортні засоби, які могли використовувалися при вчиненні злочинів.

Предмет допиту підозрюваного складається із таких структурних елементів: *по-перше*, дані які стосуються способу вчинення злочину (технології злочинної діяльності); *по-друге*, дані, які стосуються предмету злочину; *по-третє*, дані щодо обстановки вчинення злочину; *по-четверте*, дані щодо учасників злочинної діяльності та ролі кожного із них у її структурі; *по-п'яте*, інформація щодо інфраструктури злочинної діяльності, зокрема корупційних зв'язків, які використовувались для розповсюдження фальсифікованого лікарського засобу.

8. *Спеціальні знання, які використовуються під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів* – це сукупність знань, умінь та навиків отриманих суб'єктом їх застосування за допомогою спеціальної підготовки і досвіду практичної, професійної діяльності, які є необхідними або достатніми для вирішення питань, що виникають в процесі досудового розслідування та виходять за межі компетентності сторін кримінального провадження, зокрема й знання щодо окремих питань правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних з обігом лікарських засобів.

Типовими експертизами, які призначаються під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів є: *по-перше*, почеркознавча експертиза; *по-друге*, технічна експертиза документів (експертиза реквізитів документів, експертиза матеріалів документів); *по-третє*, трасологічна (експертиза слідів рук, слідів транспортних засобів); *по-четверте*, фототехнічна, портретна та голографічних зображень; *по-п'яте*, експертизу матеріалів, речовин та виробів; *по-шосте*, економічна експертизу; *по-сьоме*, токсикологічна експертизу; *по-восьме*, фармацевтична експертиза; *по-дев'яте*, фармакологічна експертиза; *по-десяте*, судово-медична експертиза; *по-одинадцять*, експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів, експертизу телекомунікаційних систем та засобів; *по-дванадцять*,

фоноскопична експертиза.

Структурно робота складається з титульного аркуша, анотації державною та англійською мовами, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

По закінченню доповіді А.Ю. Буги присутніми поставлені такі запитання:

Д.ю.н., професор Ю.П. Алєнін: Скажіть будь-ласка, який реальний рівень кримінальної протиправності в сфері обігу лікарських засобів?

А.Ю. Буга відповіла: за висновками ВООЗ, 1 із 10 зразків лікарських засобів в країнах з низьким і середнім рівнем доходів, до таких країн віднесена Україна, виявився підробленим або не відповідав стандартам якості. Висновки ВООЗ ґрунтуються на дослідженні 50 тис. зразків лікарської продукції отриманих із 88 країн. Проблемним є те, що окрема статистика по злочинам, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів не ведеться. На основі даних, отриманих від Офісу Генерального прокурора визначено, що тільки за 50,1 % від усієї кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень відносно незаконного обігу лікарських засобів, кримінальні провадження були направлені до суду. За період з 2011 по 2016 рік завдяки заходам, проведеними Держлікслужбою України та її територіальними органами, до споживачів не допущено понад 9,6 млн упаковок неякісних та фальсифікованих ЛЗ на загальну суму понад 270 млн грн.

Д.ю.н., доцент О.А. Самойленко: У дослідженні Ви виокремили електронно-цифрові сліди, які можуть виникати в результаті вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів. Чи можете Ви детальніше аргументувати свою позицію і дати уточнення щодо розуміння даного поняття?

А.Ю. Буга відповіла: мої висновки ґрунтувалися на природі самих цифрових слідів і існуючої реальної закономірності процесу їх утворення. Деякі автори відносять цей вид слідів до матеріальних невидимих, матеріальних чи

ідеальних слідів, але на наш погляд такий шлях невірний. Наша позиція – електронно-цифровий слід це окремий вид слідів. Даний вид слідів, має свої, відмінні від інших слідів, ознаки та відрізняється від інших суттю слідоутворення. Під поняттям «електронно-цифровий слід» я розумію сукупність відомостей і даних наданих в цифровій формі – представлених за допомогою двійкових кодів, яка може передаватися в формі дискретних імпульсів між електронними пристроями (пристроями призначеними для передавання, обробки, перетворення, відображення, зберігання цифрової інформації) в різний спосіб, в тому числі за допомогою телекомунікаційних мереж, тобто цифрову інформацію, яка стосується події злочину, є криміналістично значимою і утворилася в результаті вольових дій користувача електронного пристрою, коли така особа-користувач мала пряме чи опосередковане відношення до процесу підготовки, вчинення, приховання, розслідування злочину. Дана інформація зберігається у флеш-пам'яті або на жорсткому диску електронного пристрою та може бути виявленою, зафіксованою, дослідженою за допомогою відповідного програмного забезпечення.

К.ю.п., доцент В.А. Динту: Які основні проблеми наразі існують під час розслідування злочинної діяльності в сфері обігу лікарських засобів?

А.Ю. Буга відповіла: проблемних моментів в процесі розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів, на мою думку, є багато, але серед них, я вважаю за потрібне, слід виокремити одну із головних – відсутність розробленого чіткого алгоритму дій працівників оперативно-розшукових підрозділів в процесі розслідування злочинів відносно лікарських засобів, який би враховував специфіку предмету злочинного посягання.

К.ю.п., доцент Д.М. Цехан: На Вашу думку, чи є необхідність під час розслідування таких злочинів взаємодія слідчого із підрозділами кіберполіції?

А.Ю. Буга відповіла: Так, така необхідність існує. Водночас, необхідно відзначити, що потреба у такій взаємодії, як правило, виникає у разі

розповсюдження фальсифікованих лікарських засобів через мережу Інтернет. У контексті цього, діяльність підрозділів кіберполіції спрямовується на надання слідчому допомоги у встановленні розповсюджувача фальсифікованих лікарських засобів, фіксації слідів протиправної діяльності у мережі Інтернет, підготовці та проведенні окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема обшуків.

Після відповідей на запитання **виступив науковий керівник – завідувач кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України – Тіщенко Валерій Володимирович.**

Науковий керівник зазначив, що дисертантці повністю вдалося виконати поставлені завдання дослідження. Так, у роботі розроблено надано криміналістичну характеристику та розроблено класифікацію злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів. Доволі ґрунтовно проаналізована структура злочинної діяльності, а також інфраструктура злочинної діяльності в фармацевтичній сфері.

Крім того, у роботі ґрунтовно досліджені питання організації розслідування злочинної діяльності в сфері обігу лікарських засобів, зокрема система обставин, які підлягають встановленню, типові слідчі ситуації різних етапів розслідування, а також особливості взаємодії під час виявлення та розслідування злочинів цієї категорії.

Значна увага у дослідженні приділена й тактичним особливостям виявлення та розслідування злочинної діяльності у сфері обігу лікарських засобів, а саме досліджено тактичні особливості проведення слідчих розшукових та негласних слідчих (розшукових) дій.

Отримані автором нові наукові результати дослідження, без сумніву, мають теоретичне і практичне значення. Значна кількість емпіричного матеріалу свідчить про репрезентативність дослідження.

Основні результати дисертаційного дослідження А.Ю. Буги пройшли

належну апробацію шляхом публікації його положень у фахових виданнях, зарубіжному виданні та виступів, обговорень на наукових та науково-практичних конференціях.

Дослідження ґрунтується на виваженій самостійній роботі над темою дисертації. Здобутки співавторів наукових праць А.Ю. Бугою у дисертації не використані, ступінь особистого внеску відображена у вступі до дисертації належним чином.

А.Ю. Бугою повністю виконано індивідуальний план наукової роботи та індивідуальний навчальний план. У процесі роботи з підготовки дисертації та виконання індивідуального плану наукової роботи та індивідуального навчального плану А.Ю. Буга проявила себе як наполегливий, здібний та вдумливий дослідник. На належному рівні та своєчасно виконувала індивідуальний навчальний план, має висові оцінки своєї роботи.

Науковим керівником зазначено, що дисертація А.Ю. Буги «Методика розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів», подана на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 – Право, є самостійним науковим дослідженням, яке відповідає встановленим вимогам та може бути рекомендоване до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Після цього слово надано **рецензентам** наукової праці: доктору юридичних наук, професору Л.І. Аркуші та кандидату юридичних наук, доценту кафедри криміналістики Л.С. Белік.

Д.ю.н., професор Л.І. Аркуша у цілому відмітила високий науковий рівень дослідження, слушність зроблених висновків. Виконана робота є самостійним науковим дослідженням, яке за своїм змістом, обсягом, обґрунтованістю висновків та рекомендацій, їх новизною, практичним значенням відповідає вимогам до такого роду праць. Повнота викладу основних результатів дослідження у дисертації та публікаціях відповідає встановленим вимогам. Разом з тим, по роботі є певні дискусійні питання: 1) у роботі автору

слушно було б приділити більше уваги аналізу не лише слідчих ситуацій а й відповідних версій на початковому етапі розслідування, оскільки версійний підхід наразі залишається домінуючим у межах криміналістики; 2) на нашу думку, у роботі слушно було б детальніше проаналізувати психологічні особливості особи злочинця, хоча це питання більше кримінологічного характеру, але відображає й криміналістично значиму для розслідування інформацію; 3) автору слушно було б більш детально проаналізувати обстановку злочинної діяльності у сфері обігу лікарських засобів як складової криміналістичної характеристики.

Загалом, ці зауваження не впливають на загальну оцінку роботи. Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та нормативним вимогам і рекомендується до разового публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

К.ю.н., доцент кафедри криміналістики Л.С. Белік у цілому вказала на те, що дисертація є самостійною завершеною науковою працею, дослідження має високий науковий рівень. Зміст дисертації свідчить, що здобувачем не тільки вирішено важливу наукову проблему, а й сформульовані висновки, що мають практичне значення, і знайшли своє відображення у висновках та запропонованих рекомендаціях. Робота являє собою ґрунтовне наукове дослідження, що має самостійний характер. Автор, крім іншого має достатню кількість публікацій за темою роботи. Повнота викладу основних результатів дослідження у дисертації повністю відповідає встановленим вимогам. Проте, робота має дискусійні аспекти: 1) із структурної побудови роботи не вбачається окремого підрозділу щодо виявлення злочинної діяльності у сфері обігу лікарських засобів, ці питання окреслено частково; 2) на нашу думку, автору слушно було б на рівні окремого підрозділу дослідити питання інформаційно-аналітичного забезпечення розслідування таких злочинів; 3) на нашу думку, автору слушно було більш детальніше проаналізувати тактичні ситуації, які виникають в процесі розслідування злочинів пов'язаних з незаконним обігом

лікарських засобів.

Загалом, ці зауваження не впливають на загальну оцінку роботи. Ступінь наукової новизни дослідження, обґрунтованість наведених у ньому положень, висновків та рекомендацій відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», дисертація відповідає нормативним вимогам і рекомендується до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

У обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

К.ю.н., доцент Д.М. Цехан підкреслив актуальність теми, значущість проблематики для теорії та практики, вдалу архітектуру роботи, правильне розкриття питань, вказаних у роботі, повне досягнення мети та завдань дослідження. Вказав, що дисертація А.Ю. Буги на тему «Методика розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів», подана на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» є завершеним та якісним дослідженням, що містить наукові положення та науково обґрунтовані результати у галузі науки оперативно-розшукової діяльності, яке відповідає вимогам п. п. 10, 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167, та може бути рекомендована до разового публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Д.ю.н., професор Ю.П. Аленін надав високу оцінку дисертації, кількості та характеру досліджених у ній питань, ґрунтовності дослідження, їх вдалості та значущості для діяльності правоохоронних органів у частині протидії злочинності загалом та зокрема злочинності в сфері незаконного обігу лікарських засобів. Відзначив відображення основних положень дисертації у публікаціях А.Ю. Буги. Зазначив, що дисертація А.Ю. Буги на тему «Методика розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів», подана на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю

081 «Право», може бути рекомендована до разового публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

К.ю.н., доцент Н.В. Чіпко відмітила високий науковий рівень дослідження, актуальність, повноту висновків. Окреслила деякі дискусійні питання, які носять рекомендаційний характер, зокрема щодо доцільності аналізу у роботі можливостей використання АІС, які функціонують у системі Національної поліції України. Проте зазначене зауваження не впливає на високу оцінку дослідження. Вказала, що дисертація А.Ю. Буги на тему «Методика розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів», подана на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» може бути рекомендована до разового публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Узагальнюючи результати обговорення, дисертацію Буги Алли Юріївни на тему «Методика розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів» можна рекомендувати до захисту у спеціалізованій вченій раді.

На основі результатів обговорення присутніх на засіданні вирішили запропонувати такий

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення дисертації
на тему «Методика розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним
обігом лікарських засобів», поданої на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право»**

Обґрунтування вибору теми дослідження. Одним із ключових завдань держави є забезпечення безпеки громадян в усіх сферах суспільного життя, зокрема й у сфері охорони здоров'я, складником якої є лікарське забезпечення, що включає відповідну систему дозвільних заходів, механізмів управління

фармацевтичною діяльністю, процеси виробництва та контролю за якістю готової продукції, її роздрібну та оптову реалізацію. Щорічно збільшується кількість лікарських засобів, а фармацевтичний ринок стрімко розвивається. Водночас, поряд із позитивними тенденціями у вказаній сфері спостерігається підвищена увага до такої діяльності кримінальних структур та формування кримінальних ринків лікарських засобів, зокрема й фальсифікованих лікарських засобів, які все частіше потрапляють в обіг та ставлять під загрозу здоров'я населення. Згідно з висновками Всесвітньої організації охорони здоров'я у країнах із середнім рівнем доходу один із десяти лікарських засобів є фальсифікованим або не відповідає встановленим стандартам якості. Так, протягом 2015 року Держлікслужбою України надано 33 розпорядження про заборону обігу 22 найменувань фальсифікованих лікарських засобів, 2016 рік – 31 розпорядження про заборону обігу 21 найменування фальсифікованих лікарських засобів, 2017 рік – 12 розпоряджень про заборону обігу 10 найменувань відповідно. Загалом в період з червня 2013 р. по травень 2018 року Держлікслужбою України було надано 257 розпоряджень про заборону обігу фальсифікованих лікарських засобів.

Опрацювання матеріалів слідчої практики свідчить, що під час розслідування таких кримінальних правопорушень слідчі зіштовхуються із значною кількістю проблем, які пов'язані із складністю технології злочинної діяльності, специфікою предмета злочинного посягання, необхідністю застосування спеціальних знань протягом усього процесу досудового розслідування. Крім того, наразі у межах криміналістики відсутня сформована методика розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів, що свідчить про відсутність належного наукового забезпечення практичної реалізації вказаного напрямку слідчої діяльності.

У межах криміналістичної науки дослідженню проблем формування криміналістичних методик розслідування злочинів присвятили свої наукові праці Ю.П. Аленін, Л.І. Аркуша, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.Д. Берназ, А.Ф.

Волобуєв, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, В.О. Коновалова, І.М. Лузгін, В.В. Лисенко, Г.А. Матусовський, В.О. Образцов, М.В. Салтевський, М.О. Селіванов, Р.Л. Степанюк, В.В. Тіщенко, Ю.М. Чорноус, В.М. Шевчук, В.Ю. Шепітько, Б.В. Щур, М.П. Яблоков та інші вчені.

Визнаючи значимість здобутків вчених, слід зазначити, що наразі у межах криміналістичної науки методика розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів залишається практично недослідженою. Так, на сучасному етапі її формування існує нагальна необхідність розроблення криміналістичної класифікації таких злочинів та їх криміналістичної характеристики. Крім того, наукового забезпечення потребує організація розслідування вказаних кримінальних правопорушень у частині виокремлення системи обставин, які підлягають встановленню під час досудового розслідування, характеристики типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування та відповідної системи слідчих версій, а також форм та напрямів взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів. Не менш важливим, наразі, є й обґрунтування положень тактики розслідування таких кримінальних правопорушень, зокрема тактичних особливостей проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а також форм та напрямів використання спеціальних знань під час розслідування.

Наведене і зумовлює актуальність та новизну теми представленого дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія» «Комплексне дослідження забезпечення ефективності досудового провадження» (державний реєстраційний номер 0115U002495) на 2011-2015 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та прикладні проблеми

забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011-2015 роки (державний реєстраційний номер 0110U000671), а також плану науково-дослідної роботи кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретико-прикладна концепція протидія злочинності криміналістичними методами і засобами» як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у розробленні на підставі аналізу матеріалів практики та теоретичних напрацювань основ методики розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів.

Для досягнення поставленої мети у дисертації вирішувалися такі завдання:

окреслити становлення та розвиток інституційного та правового забезпечення протидії злочинній діяльності, пов'язаній із незаконним обігом лікарських засобів;

розробити криміналістичну класифікацію злочинів, пов'язаних із незаконним обігом лікарських засобів;

надати криміналістичну характеристику злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів;

виокремити обставини, які підлягають встановленню під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів;

охарактеризувати типові слідчі ситуації та версії початкового етапу розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів;

розробити пропозиції з удосконалення форм та напрямів взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження під час розслідування таких злочинів;

охарактеризувати тактичні особливості проведення окремих слідчих розшукових дій під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним

обігом лікарських засобів;

визначити форми та напрями використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів.

Об'єктом дослідження є злочинна діяльність та діяльність із її виявлення та розслідування.

Предметом дослідження є методика розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів.

Методи дослідження. Методологічну основу наукового дослідження складає комплекс загальнонаукових (діалектичний, системно-структурний, формально-логічні, моделювання), окремо-наукових (статистичний, конкретно-соціологічні) та спеціально-наукових (формально-юридичний, логіко-юридичний та порівняльно-правовий) методів пізнання. В основі їх застосування та систематизації для вирішення конкретних завдань цього дослідження покладено принципи гносеології. Діалектичний метод використовується як всезагальний для пізнання розвитку наукової думки, а також становлення та розвитку інституційного та правового забезпечення протидії злочинам, пов'язаним з незаконним обігом лікарських засобів (1.1), розробити класифікацію злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів (1.2), а також надати криміналістичну характеристику таких злочинів (1.3). Застосування системно-структурного методу дозволило типізувати слідчі ситуації початкового етапу розслідування, розробити систему завдань та алгоритмів їх розв'язання для кожної з них (2.2), надати пропозиції щодо оптимізації форм та напрямів взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження під час розслідування (2.3.), виокремити систему обставин, які підлягають встановленню під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів (2.1). Формально-логічний метод використано для формулювання науково-практичних рекомендацій щодо вирішення завдань типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування (2.2); метод моделювання – для розроблення оптимальних моделей проведення

слідчих (розшукових) дій (3.1) та пропозицій з удосконалення напрямів використання спеціальних знань під час розслідування злочинів досліджуваної категорії (3.2). Статистичний та конкретно-соціологічні методи використані під час збирання емпіричної бази в цілому для дослідження – анкетування слідчих НП України та СБ України; опрацювання матеріалів анкетування, матеріалів кримінальних проваджень, статистичних даних Офісу Генерального прокурора, Національної поліції України та в ході збору іншої додаткової інформації щодо особливостей злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів.

Теоретичною основою дисертації є висновки і положення, обґрунтовані сучасними розробками в галузі філософії, криміналістики, кримінального права, кримінального процесуального права, теорії оперативно-розшукової діяльності, соціології тощо.

Нормативно-правовою основою дисертації є Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, галузеве законодавство та відомчі нормативно-правові акти.

Емпіричну базу дослідження складають результати анкетування 196 слідчих, 400 громадян України в Одеській та Вінницькій областях, а також опрацювання статичних даних, аналітичних матеріалів, судових вироків та кримінальних проваджень щодо злочинів цієї категорії.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що воно є першим комплексним дослідженням методики розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів.

У межах здійсненого дослідження одержано результати, які мають наукову новизну:

у перше:

розроблено криміналістичну класифікацію злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів за такими класифікаційними критеріями:

а) спосіб вчинення злочину (форма злочинної діяльності, знаряддями та

засобами, особливостями безпосередньої фальсифікації лікарського засобу, способом розповсюдження лікарських засобів, легальністю інфраструктури розповсюдження, особливостями приховування злочину); б) предмет злочину; в) обстановка вчинення злочину (локалізація злочинних дій, масштаби злочинної діяльності, термін злочинної діяльності); г) особою злочинця (соціальна та професійна характеристика, кількість осіб, задіяних у злочинній діяльності, злочинний досвід, гендерний критерій); д) особливостями потерпілого (ознаки потерпілого, наслідки злочинної діяльності для потерпілого);

надано криміналістичну характеристику злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів, зокрема а) охарактеризовано типові структурні елементи підготовки до вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів; б) виокремлено та охарактеризовано способи незаконного збуту отруйних, сильнодіючих, фальсифікованих лікарських засобів; в) охарактеризовано типову структуру підготовки до контрабанди фальсифікованих лікарських засобів; г) охарактеризовано способи приховування злочину; д) надано характеристику лікарських засобів як предметів злочинного посягання; е) виокремлено та охарактеризовано основні елементи обстановки вчинення досліджуваних злочинів; є) визначено особливості слідоутворення під час вчинення таких злочинів; ж) надано типову характеристику різних типів особи злочинця;

визначено та охарактеризовано обставини, які підлягають встановленню під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів, зокрема: а) обставини, пов'язані зі способом вчинення злочину; б) обставини, пов'язані з предметом злочинного посягання; в) обставини, пов'язані з обстановкою вчинення злочину; г) обставини, пов'язані з особою злочинця; д) обставини щодо наслідків, які настали у результаті вчинення злочину; е) обставини, які впливають на ступінь тяжкості кримінального правопорушення;

виокремлено та охарактеризовано типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів, зокрема: *по-перше*, наявна інформація щодо події, яка може містити ознаки кримінального правопорушення та відома інформація щодо причетних до неї осіб; *по-друге*, виявлено ознаки конкретного злочину та встановлені посадові особи, які згідно функціональних обов'язків можуть бути суб'єктами злочину; *по-третє*, виявлено злочин, пов'язаний із незаконним обігом лікарських засобів, вчинення якого можливе спеціальним суб'єктом; *по-четверте*, встановлено подію з ознаками злочину, але відсутні відомості щодо осіб, причетних до злочинної діяльності;

вдосконалено:

положення форм та напрямів взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів у частині: а) конкретизації напрямів надання консультацій спеціалістом на початковому етапі розслідування; б) систематизації завдань залучення спеціаліста до підготовки окремих слідчих (розшукових) дій; в) конкретизації функціональної спрямованості спеціаліста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій; г) визначення функціональної спрямованості оперативних підрозділів по боротьбі з наркозлочинністю під час розслідування цієї категорії злочинів;

положення щодо організації і тактики проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема: а) виокремлення типового переліку пошукових об'єктів під час проведення огляду; б) систематизації підготовчих заходів для проведення обшуку; в) виокремлення типових місць проведення обшуків під час розслідування даної категорії злочинів; г) конкретизації предмету допиту підозрюваного; д) розроблення типового переліку питань, які можуть використовуватись слідчим під час допиту підозрюваного у провадженнях цієї категорії;

набули подальшого розвитку:

теоретичні положення щодо історичного розвитку інституційного та правового забезпечення протидії злочинній діяльності, пов'язаної із незаконним обігом лікарських засобів;

положення щодо форм та напрямів використання спеціальних знань під час розслідування у частині формування типового переліку судових експертиз, які призначаються під час розслідування злочинів цієї категорії та формулювання переліку питань, які ставлять на вирішення експерту.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення, висновки та пропозиції, сформульовані у дисертації, використовуються у:

науково-дослідній сфері – як основа для подальших наукових розробок положень методики розслідування злочинної діяльності, пов'язаної з незаконним обігом лікарських засобів;

правозастосовній діяльності – для організаційного, методичного, інформаційного забезпечення роботи підрозділів Служби безпеки України та Національної поліції України, органів, які входять в структуру Держлікслужби та інших органів, що координуються Міністерством охорони здоров'я, функціональними завданнями яких є з врегулюванням обігу лікарських засобів;

освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін: «Криміналістика», «Методика і тактика розслідування злочинів», «Теорія оперативно-розшукової діяльності» у вищих навчальних закладах, а також підготовці підручників, навчальних посібників, практикумів із зазначених дисциплін (акт впровадження у навчальний процес Національного університету «Одеська юридична академія» від 06 вересня 2020 р.);

законотворчій діяльності – при внесенні змін і доповнень до Кримінального кодексу України, Кримінально процесуального кодексу України, інших нормативно-правових актів, якими регулюються відносини у фармацевтичній сфері та регламентується процес розслідування злочинів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія» та доповідалися на: Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (14-14 червня 2019 р., м. Львів); Міжнародній науково-практичній конференції «Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного законодавства» (14-15 лютого 2020 р., м. Харків); VIII Міжнародному круглому столі «Інформаційне забезпечення розслідування злочинів» (5 червня 2020 р., м. Одеса).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображено у 7 публікаціях, зокрема 3 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджений Міністерством освіти і науки України, 1 статті у зарубіжному періодичному виданні, та 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію матеріалів дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Буга А.Ю. Криміналістична класифікація злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 2(27). Том 2. С. 77-83.

2. Буга А.Ю. Особа злочинця в структурі криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. Том 2. С. 55-59.

3. Buga A.U. The Method of Crimes Related to Drug Trafficking as an Element of Forensic Characterization. *European Reforms Bulletin*. 2020. No. 2. P. 2-7.

4. Буга А.Ю. Окремі аспекти історико-правового розвитку обігу фальсифікованих лікарських засобів крізь призму становлення фармацевтичної індустрії. *ScienceRise: Juridical Science*. 2020. № 2 (12). С. 42-48.

Наукові публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати:

5. Буга А.Ю. Обставини, що підлягають встановленню при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів. *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (м. Львів, 14-15 червня 2019 року). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2019. С. 92-94.

6. Буга А.Ю. Слідчі ситуації при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів. *Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного законодавства*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (м. Харків, 14-15 лютого 2020 року). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2020. С. 26-29.

7. Буга А.Ю. Визначення предмету посягання злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів. *Інформаційне забезпечення розслідування злочинів*: матеріали VIII Міжнародного круглого столу (м. Одеса, 5 червня 2020 р.). Одеса, 2020. С. 174-177.

Характеристика особистості здобувача. А.Ю. Буга закінчила у 2014 році Національний університет «Одеська юридична академія» і отримала повну вищу освіту за спеціальністю «Правознавство» та здобула кваліфікацію магістр права. З 2015 по 2016 рік працювала на посаді асистента кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія» за сумісництвом. З 2016 року – аспірантка кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія» денної форми навчання. Володіє українською, російською мовами. Має 7 публікацій з проблематики дисертації.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертацію написано грамотною, чіткою мовою, стиль викладення відповідає прийнятному у науковій літературі й забезпечує легкість та доступність сприйняття наукових положень, висновків

і рекомендацій дисертаційного дослідження.

Відповідність дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту. Робота відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), а також п. п. 10, 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167, і може бути подана до разової спеціалізованої вченої ради для її захисту.

В результаті відкритого голосування учасники засідання фахового семінару в кількості 10 осіб подали голоси «за». Ніхто із учасників фахового семінару не проголосував «проти» рекомендації дисертаційної роботи А.Ю. Буги до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

У результаті попередньої експертизи дисертації та повноти основних результатів дослідження А.Ю. Буги

ПОСТАНОВИЛИ:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Буги Алли Юріївни на тему «Методика розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів».

2. Констатувати що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація А.Ю. Буги відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), п. 10 Порядку проведення

експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167.

3. Рекомендувати дисертацію А.Ю. Буги на тему «Методика розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом лікарських засобів» для разового публічного захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Результати голосування присутніх на засіданні докторів та кандидатів наук за профілем поданої на розгляд дисертації:

за – 10;

проти – немає;

утримались – немає.

**Рецензент,
в.о. завідувача кафедри
кримінального процесу, детективної
та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор**

Лариса АРКУША

**Рецензент,
доцент кафедри криміналістики
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук**

Лариса БЄЛІК